

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.08>

Дутка В.В.

кандидат юридичних наук,

суддя

Господарський суд Чернівецької області

СУДОВІ ВИТРАТИ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Постановка проблеми. Звернення до господарського суду завжди тягне за собою не лише витрати часу та ризики втрати хороших ділових відносин між сторонами конфлікту, але неминуче має своїм наслідком також і понесення учасниками такої справи судових витрат. При чому це стосується як особи, яка ініціювала процес (позивача у позовному провадженні, боржника чи ініціюючого кредитора у справі про банкрутство), так і осіб, які були вимушені стати учасниками справи в якості відповідача, третьої особи у позовному провадженні, кредитора у справі про банкрутство тощо. Проте, якщо у позовному провадженні питання про склад судових витрат та правила їх відшкодування є достатньо урегульованим, то у законодавстві про банкрутство цьому питанню майже не приділено уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання, що виникають у теорії та практиці розгляду справ про банкрутство, у різні часи були предметом дослідження таких вчених, як: О. Беляневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирської, І. Вечірка, Л. Грабован, М. Гурина, В. Джуня, С. Жукова, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузи, В. Радзивілюк та інших. Разом з тим, недостатньо дослідженим залишається питання судових витрат у справі про банкрутство, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є розкриття сутності та складу судових витрат у справі про банкрутство, дослідження актуальних питань, що виникають у зв'язку з судовими витратами у справі про банкрутство, аналіз судової прак-

тики, що пов'язана із відшкодуванням судових витрат у справі про банкрутство.

Результати дослідження. Участь суб'єктів господарювання у господарському процесі пов'язана з несенням судових витрат, що є однією із основних і економічно значущих передумов доступу до господарського правосуддя та реалізації окремих процесуальних прав [1, с. 5]. Участь фізичних та юридичних осіб у справі про банкрутство (неплатоспроможність) – це завжди чималі витрати, які можуть бути понесені як на сплату судового збору, так і на правничу допомогу тощо. Це обумовлено декількома чинниками.

По-перше, ставки судового збору у господарському процесі загалом і у справі про банкрутство зокрема є досить високими у порівнянні з іншими категоріями справ. Так, до прикладу, у 2024 році за звернення до суду з позовом немайнового характеру у порядку цивільного судочинства фізична особа повинна заплатити 1211,20 грн., юридична особа та фізична особа – підприємець – 3028 грн., за справи у справах окремого провадження – 605,60 грн. У справі ж про банкрутство за подання кредитором заяви з грошовими вимогами до боржника у 2024 році слід заплатити 6056 грн., а за звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника – 30280 грн. По-друге, витрати на адвоката у справі про банкрутство також можуть бути чималими, що обумовлено складністю даної категорії справ, необхідністю наявності у адвоката відповідної спеціалізації, а також тривалістю розгляду таких справ.

Одночасно, у межах справи про банкрутство розглядаються інші справи, пов'язані з діяльністю банкрута (визнання недійсними угод боржника) і в яких існує спір про право [2, с. 42]. І у такому випадку за подання кожної заяви (позову) у справі про банкрутство заявникам також доводиться сплачувати судовий збір. Крім того, за кожну апеляційну та касаційну скаргу передбачено ставки судового збору, які є ще вищими, аніж ті, що передбачені для суду першої інстанції.

Що стосується судових витрат загалом, то на думку А. Шпомера та Н. Костюченко, судові витрати представляють собою грошові кошти, які витрачаються на покриття витрат, пов'язаних із розглядом та вирішенням справ у господарському судочинстві та покладаються на різних суб'єктів, включаючи сторони справи, третіх осіб з самостійними вимогами, задля відшкодування їх державі [3, с. 28].

Відповідно до ст. 123 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України):

«Судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:

- 1) на професійну правничу допомогу;
- 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;
- 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;
- 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду» [4].

Судовий збір у справах про банкрутство, як уже зазначалося раніше, може бути досить великим – за звернення кредитора із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника у 2024 році слід сплатити 30280 грн. М. Вербіцька та О. Росоляк переконані, що ставки судового

збору мають бути раціональними, економічно обґрунтованими, а розподіл судових витрат між сторонами – справедливим. Крім того, продовжують вчені, у кожній конкретній господарській справі суд повинен персоніфіковано підходити до оплати судових витрат і за наявності відповідних обставин, аргументовано розстрочувати сплату або навіть зменшувати розмір судового збору [5, с. 136]. Разом з тим, специфіка, довготривалість та ресурсозатратність справи про банкрутство вимагають сплати судового збору, який би покрив всі витрати держави на розгляд справи про банкрутство, який може тривати не один-два роки, а іноді і сягати більше десяти років.

Цікаво, що відповідно до Закону України «Про судовий збір» за подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство судовий збір справляється тільки за подання такої заяви кредитором. Якщо ж справу ініціює сам боржник, то судовий збір йому сплачувати не потрібно.

М. Заріцький та Н. Галушка вказують, що сплата витрат покладається на, умовно кажучи, несумлінну сторону, тобто позивача, який звертається до суду з необґрунтованими вимогами, або відповідача, який добровільно не виконує своїх обов'язків перед другою стороною, що й призвело до появи справи у суді [6, с. 55]. У справі про банкрутство сплачений судовий збір за відкриття провадження у справі про банкрутство відшкодовується боржником ініціюючому кредитору у повному обсязі до задоволення вимог інших кредиторів, тому в загальному також можна сказати, що сплата витрат щодо судового збору покладається на несумлінну сторону – боржника, який не платить по рахунках.

Як справедливо відзначається у науковій літературі, завдяки тому, що в провадженні у справах про банкрутство діють не лише загальні норми ГПК України, а й спеціальні норми Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ), а також враховуючи концентрацію у межах справи про банкрутство всіх спорів, стороною яких є боржник, про-

вадження у справах про банкрутство цілком обґрунтовано називають «процес у процесі», адже тут діють свої «правила гри» [7, с. 30].

Відповідно до ч. 2 ст. 133 КУзПБ: «Витрати, пов'язані з провадженням у справі про неплатоспроможність (витрати на оплату судового збору, сплату винагороди і відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним своїх повноважень, оплату послуг спеціалістів для проведення оцінки майнових об'єктів, що підлягають продажу), відшкодовуються у повному обсязі до задоволення вимог кредиторів» [8]. Таким чином, КУзПБ оперує поняттям «витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство» та включає до них:

- витрати на оплату судового збору;
- витрати на сплату винагороди і відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним своїх повноважень;
- витрати на оплату послуг спеціалістів для проведення оцінки майнових об'єктів, що підлягають продажу.

Отже, питання судових витрат у справі про банкрутство регулюється як ГПК України, так і КУзПБ, і в останньому детально врегульовано питання оплати роботи арбітражного керуючого. Винагорода та витрати арбітражного керуючого є специфічними судовими витратами, які притаманні виключно для провадження у справі про банкрутство.

Р. Міліціанов з приводу винагороди арбітражного керуючого вказує, що належний розмір оплати праці арбітражного керуючого у справі про банкрутство також має забезпечити ефективне виконання покладених на нього обов'язків, що надасть можливість відновити платоспроможність боржника або максимально зменшити майнові втрати кредиторів у випадку ліквідації підприємства [9, с. 56].

А. Бутирський та Л. Ніколенко вказують, що під забезпеченням отримання винагороди варто розуміти не лише сплату винагороди кредиторами, але й створення умов для отримання коштів з інших джерел. Якщо ж кредитори не налаштовані забезпечувати отримання винагороди арбітражним керуючим, тоді взагалі не варто починати процедуру банкрутства [10, с. 28]. Н. Тищенко відзначає, що вчасна винагорода є одним з найважливіших стимулів, за допомогою якого можна спонукати арбітражного керуючого докласти більше зусиль та бути проактивним, що, безумовно, впливатиме на успішність справ банкрута. Невчасна виплата заробітної плати негативно впливає на ставлення людини до роботи та повноту віддачі справі [11].

Авансування винагороди арбітражного керуючого також здійснюється у чималому розмірі, проте ініціаторам справи про банкрутство доводиться йти на такі витрати, оскільки часто іншого виходу, окрім як відкрити провадження у справі про банкрутство щодо боржника, який не розраховується з кредитором, не залишається.

У господарському процесі загалом, як вказується у науковій літературі, велике значення має не лише якість нормативно-правової бази, що регулює господарські правовідносини, а й наявність дієвої системи судів, які б оперативно вирішували спори, що виникають у процесі господарської діяльності [12, с. 2]. Що стосується справ про банкрутство, то дуже часто саме на господарські суди покладається роль здійснювати тлумачення права у випадках недостатньої урегульованості того чи іншого питання нормами права. Інститут судових витрат у справі про банкрутство – яскраве тому підтвердження. Адже за відсутності у КУзПБ достатньої кількості положень про судові витрати у справі про банкрутство, судам доводиться у своїй практиці застосовувати норми ГПК України таким чином, щоб це не суперечило КУзПБ та загальній спрямованості законодавства про банкрутство у цілому.

Так, наприклад, на практиці виникає чимало запитань та суперечок щодо можливості відшкодування витрат на правничу допомогу у справі про банкрутство.

Так, судова палата для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у постанові від 22 вересня 2021 року у справі № 5071/2833/2012, зважаючи на відсутність в процесуальному законі положень щодо покладення витрат, пов'язаних з розглядом справи про банкрутство, на іншу ніж сторони у справі особу, дійшов висновку про відсутність правових підстав вважати, що суд може покласти витрати, пов'язані з розглядом цієї справи одного учасника у справі про банкрутство (Н.) на іншого учасника у справі про банкрутство (Фонд державного майна України), статус якого відповідно до положень Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не може бути визначений як сторона у справі № 5017/2833/2012 про банкрутство ДП «О.» [13].

Цікаво, що з приводу наведеної постанови одразу двоє суддів висловили окремі думки – В. Білоус та О. Банасько. Так, О. Банасько, не погоджуючи із думкою своїх колег, зазначив, що застосування викладеного в ухвалі від 22 вересня 2021 року у цій справі судовою палатою для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду підходу до розподілу судових витрат фактично позбавляє учасника справи, який не є її стороною, права на відшкодування судових витрат за рахунок тієї особи, яка спричинила їх понесення, що нівелює як компенсаційну, так і виховну функції інституту судових витрат, порушує засади справедливості, розумності, рівності учасників справи тощо. До того ж запровадження такого підходу створює ситуацію, за якої право на

отримання професійної правничої допомоги учасником справи, який не є її стороною, не буде забезпечено можливістю відшкодування витрат на його оплату за рахунок іншої сторони, і як наслідок покладає тягар таких витрат лише на такого учасника справи, що на мою думку, створює обґрунтовані перешкоди в реалізації конституційного права на професійну правничу допомогу і призводить до звуження змісту та обсягу права на професійну правничу допомогу [14].

Питання можливості відшкодування у справі про банкрутство витрат на професійну правничу допомогу, безперечно, потребує свого однозначного вирішення. В ідеалі це має бути зроблено шляхом внесення відповідних змін до КУзПБ, проте і чіткої позиції Верховного Суду у даному питанні може виявитися достатньо для забезпечення єдності судової практики.

Висновки. Таким чином, питання судових витрат у справі про банкрутство регулюється як ГПК України, так і КУзПБ. До витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство, КУзПБ відносить: витрати на оплату судового збору; витрати на сплату винагороди і відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним своїх повноважень; витрати на оплату послуг спеціалістів для проведення оцінки майнових об'єктів, що підлягають продажу. Специфіка, довготривалість та ресурсозатратність справи про банкрутство вимагають сплати судового збору, який би покрив всі витрати держави на розгляд справи про банкрутство, який може тривати не один-два роки, а іноді і сягати більше десяти років.

Анотація

У статті розкрито актуальні питання, що виникають у зв'язку з судовими витратами у справі про банкрутство.

Наголошено, що, на відміну від позовного провадження, де питання про склад судових витрат та правила їх відшкодування є достатньо урегульованим, у законодавстві про банкрутство цьому питанню майже не приділено уваги. Аргументовано, що специфіка, довготривалість та ресурсозатратність справи про банкрутство вимагають сплати судового збору, який би покрив всі витрати держави на розгляд справи про банкрутство, який може тривати не один-

два роки, а іноді і сягати більше десяти років. У справі про банкрутство сплачений судовий збір за відкриття провадження у справі про банкрутство відшкодовується боржником ініціюючому кредитору у повному обсязі до задоволення вимог інших кредиторів, тому обґрунтовано, що сплата витрат щодо судового збору покладається на свого роду несумлінну сторону – боржника, який не платить по рахунках. Кодекс України з процедур банкрутства оперує поняттям «витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство» та включає до них: витрати на оплату судового збору; витрати на сплату винагороди і відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним своїх повноважень; витрати на оплату послуг спеціалістів для проведення оцінки майнових об'єктів, що підлягають продажу. Автором аргументовано, що питання судових витрат у справі про банкрутство регулюється як Господарським процесуальним кодексом України, так і Кодексом України з процедур банкрутства, де детально врегульовано питання оплати роботи арбітражного керуючого. Винагорода та витрати арбітражного керуючого є специфічними судовими витратами, які притаманні виключно для провадження у справі про банкрутство. Наголошено, що у зв'язку з недосконалістю законодавства дуже часто саме на господарські суди покладається роль здійснювати тлумачення права у випадках недостатньої урегульованості того чи іншого питання нормами права, у тому числі це стосується також інституту судових витрат у справі про банкрутство. Проаналізовано судову практику в питанні відшкодування витрат на правничу допомогу у справі про банкрутство.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, господарське судочинство, господарський процес, судові витрати, правнича допомога, винагорода арбітражного керуючого.

Dutka V.V. Court costs in a bankruptcy case

Summary

The article discloses topical issues arising in connection with court costs in a bankruptcy case.

It is emphasized that, in contrast to legal proceedings, where the issue of the composition of court costs and the rules for their reimbursement is sufficiently regulated, almost no attention is paid to this issue in bankruptcy legislation. It is argued that the specificity, duration and resource-intensiveness of the bankruptcy case require the payment of a court fee, which would cover all the state's expenses for the consideration of the bankruptcy case, which may last not just one or two years, but sometimes even more than ten years. In a bankruptcy case, the court fee paid for the opening of bankruptcy proceedings is reimbursed by the debtor to the initiating creditor in full until the demands of other creditors are satisfied, therefore it is justified that the payment of costs related to the court fee is entrusted to a kind of unscrupulous party – the debtor who does not pay the bills. The Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures operates with the concept of “expenses related to bankruptcy proceedings” and includes: costs for payment of court fees; expenses for the payment of remuneration and reimbursement of costs of the arbitration manager, related to the performance of his powers; expenses for the services of specialists for the evaluation of property objects to be sold. The author argued that the issue of court costs in a bankruptcy case is regulated both by the Economic Procedure Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, where the issue of payment for the work of the arbitration administrator is regulated in detail. The trustee's fees and costs are specific court costs that are unique to bankruptcy proceedings. It was emphasized that due to the imperfection of the legislation, it is very often the commercial courts that are entrusted with the role of interpreting the law in cases of insufficient regulation of one or another issue by legal norms, including the institution of court costs in a bankruptcy case. The judicial practice in the issue of reimbursement of costs for legal assistance in the case of bankruptcy was analyzed.

Key words: bankruptcy, insolvency, economic litigation, economic process, court costs, legal aid, remuneration of the arbitration manager.

Список використаних джерел:

1. Богомол О. В. Судові витрати у господарському судочинстві України : монографія. К. : ЦУЛ, 2015. 168 с.
2. Бутирський А. А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2015. 473 с.
3. Шпомер А. І., Костюченко Н. Д. Поняття, види та склад судових витрат в господарському процесі. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 26–31.
4. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 року. № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
5. Вербіцька М. В., Росоляк О. Б. Деякі аспекти судових витрат у господарському процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. Вип. 3. Т. 1. С. 133–136.
6. Заріцький М. Д., Галушка Н. О. Судові витрати в господарському процесі. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 52–61.
7. Бутирська І. Провадження у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–32.
8. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
9. Міліціанов Р. В. Оплата кредитором основної грошової винагороди арбітражного керуючого. *Право та економіка*. 2017. № 1–2. С. 56–63
10. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32.
11. Тищенко Н. Що не так з авансуванням винагороди арбітражному керуючому. *Юридична газета online*. 2022. № 2. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/shcho-ne-tak-z-avansuvannyam-vinagorodi-arbitrazhnomu-keruyuchomu.html> (дата звернення: 12.02.2024).
12. Butyrsky A. A., Nikolenko L. N., Ivanyuta N. V., Butyrskaya I. A., Kabenok Y. V. Economic Disputes Resolving Models by Courts in the Post-Soviet Countries. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2021. No. 24 (2). P. 1–9.
13. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22 вересня 2021 року у справі № 5017/2833/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456038> (дата звернення: 12.02.2024).
14. Окрема думка судді О.О. Банасько у справі № 5017/2833/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101873140> (дата звернення: 12.02.2024).